

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ดนตรีถือเป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้นมาไม่ว่าจะเป็นเพลง โน้ตดนตรีหรือแม้แต่เครื่องดนตรี ฯลฯ ซึ่งเหตุผลในการสร้างสรรค์ดนตรีขึ้นมาของแต่ละบุคคลก็จะแตกต่างกันไปตามแต่ละยุคแต่ละสมัยหรือตามแต่ละบริบท เช่น เพื่อการสรรเสริญพระเจ้า เพื่อการบำบัดรักษาโรค หรือเพื่อความสนุกสนาน ฯลฯ โดยทั่วไปแล้วการสร้างสรรค์ผลงานทางดนตรีจะเกี่ยวข้องกับนักประพันธ์เพลงหรือทำนอง โดยมีเหล่าศิลปินเป็นผู้ถ่ายทอดผลงานของนักประพันธ์เพลงหรือทำนองไปสู่ผู้ฟัง ในขณะที่เกี่ยวกับการสร้างสรรค์ผลงานทางดนตรีนี้ก็ไม่ได้เกี่ยวข้องกับแค่ นักประพันธ์ ศิลปิน หรือผู้ฟังเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับนายทุน ผู้ประกอบการ รัฐ หรือส่วนอื่นๆ อีกมากมายที่มีส่วนทำให้ผลงานทางดนตรีเกิดขึ้นมาได้ ดังที่ ดนุช ตันเทอดทิศย์ (2533:72) ได้กล่าวไว้ว่า

“การยอมรับในอิทธิพลของ ‘ดนตรี’ ในบ้านเมืองเรายุคนี้คงต้องมี 2 ส่วนที่ผสมผสานกันอยู่ อันหนึ่ง ดนตรีเป็นสื่อสารทางวัฒนธรรมที่ใช้ความรู้ทางศิลปะเข้ามาสร้างสรรค์ให้สามารถเกาะกุมเข้าไปในวิถีชีวิตของคนมากขึ้น ขณะเดียวกันอีกอันหนึ่ง ดนตรีกลายเป็นสินค้าที่มีการผลิตด้วยเหตุผลทางธุรกิจ”

นั่นก็คือ ดนตรีไม่ได้ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่องานศิลปะแต่เพียงอย่างเดียวแต่ดนตรียังถูกประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อการค้าด้วย ถึงแม้ว่าธุรกิจทางดนตรีจะพัฒนาขึ้นมาก้าวหน้าเพียงใดก็ตาม แต่ก็ยังมีนักดนตรีจำนวนหนึ่งอาจจะไม่ได้จำกัดตัวเองอยู่แค่การบันทึกเสียงหรือการออกอัลบั้ม หรือแม้แต่การแสดงในสถานบันเทิงต่างๆ เช่น ผับ บาร์ สวนอาหาร ฯลฯ พวกเขาเลือกที่จะเอาไหล่เวทีเป็นเวทีในการแสดงความสามารถ ภาพของนักดนตรีที่มายืนร้องเพลงอยู่ตามท้องถนนในรูปแบบของการ “เปิดหมวก” ยืนร้องเพลงเล่นกีตาร์ ปากเป่าฮาร์โมนิก้า¹ คลอตามไปด้วย บางคนก็ร้อง

¹ หีบเพลงปากหรือเม้าท์ออร์แกน (mouth organ)

เพลงที่พวกเขาแต่งขึ้นมา บางคนก็นำบทเพลงของคนอื่นมาร้อง ซึ่งคนส่วนใหญ่จะเรียกพวกเขาว่า “นักดนตรีเปิดหมวก”

“นักดนตรีเปิดหมวก” คือ คำที่สื่อถึงนักดนตรีที่ประกอบอาชีพการเล่นดนตรีและร้องเพลงตามท้องถนน หรือที่สาธารณะต่างๆ แล้วนำหมวก กระเป๋า หรือกล่องกีตาร์ มาวางไว้เบื้องหน้าเพื่อรอรับเงินรางวัลจากผู้ชม ซึ่งวัฒนธรรมดนตรีข้างถนนในสังคมตะวันตกนี้ Campbell (1981:7-12) ได้กล่าวถึงพัฒนาการของผู้ให้ความบันเทิงตามท้องถนนไว้ว่า ในสมัยก่อน ผู้ที่ให้ความบันเทิงตามท้องถนนไม่ว่าจะเป็นการเล่นดนตรี ละครใบ้ การแสดงปาหี่ และการเล่นมายากล ฯลฯ จะมาขึ้นแสดงอยู่ตามท้องถนนแล้วจากนั้นก็รอรับเงินรางวัลจากผู้ชม พวกนี้มักจะถูกเรียกกันว่า “busker” ต่อมาในอเมริกาจะเปลี่ยนมาใช้คำว่า “street performer” แทน โดยจะหมายถึงผู้ที่ให้ความบันเทิงตามสถานที่สาธารณะต่างๆ

ในประวัติศาสตร์ของผู้ให้ความบันเทิงตามท้องถนนนี้ ถือว่ามีจุดกำเนิดจากอารยธรรมเมือง อย่างน้อยที่สุดก็มีผู้ให้ความบันเทิงอยู่ตามท้องถนนมายาวนานแล้ว แต่เนื่องด้วยวัฒนธรรมการแสดงตามท้องถนนนั้นถูกมองว่าเป็นวัฒนธรรมระดับล่าง จึงไม่ค่อยจะมีเอกสารที่บันทึกเรื่องราวของพวกเขามากนัก ซึ่ง Campbell ได้กล่าวว่าภาพของการแสดงตามท้องถนนเริ่มชัดเจนขึ้นในสมัยอียิปต์โบราณที่เริ่มมีการแสดงแบบ “เปิดหมวก” เกิดขึ้นแล้ว ต่อมาในสมัยกรีก มีนักกายกรรม และนักแสดงละครใบ้ได้แสดงอยู่ตามเมืองต่างๆ ซึ่งวัฒนธรรมการแสดงละครใบ้นี้ได้แพร่หลายจากกรีกเข้าสู่ในอิตาลี และได้ผสมผสานเข้ากับการแสดงพื้นเมือง แต่เมื่อศาสนาจักรเริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้นทำให้การแสดงละคร และการแสดงละครใบ้เริ่มเสื่อมลง ต่อมาในยุคกลาง ผู้ให้ความบันเทิงตามท้องถนนที่เดินทางท่องเที่ยวและทำงานไปในที่ต่างๆ จะมีพวก jongleurs troubadours และ trouvères และ minstrels พวกนี้จะมีความสามารถทั้งการร้องเพลง เล่นดนตรี และการเต้นรำ แต่ด้วยความที่พวกเขารักความอิสระเสรีจึงไม่พึงใจที่จะต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองจากชนชั้นสูง ทำให้บ่อยครั้งพวกเขามักจะถูกทำโทษ กักขัง และบางทีอาจจะถูกเผาทั้งเป็น ส่วนสถานที่ที่พวกเขามักจะไปเปิดการแสดงก็อย่างเช่น งานแสดงสินค้าหรืองานเทศกาลตามหมู่บ้านต่างๆ ซึ่งในยุคกลางและยุค Renaissance นี้การแสดงตามท้องถนนเฟื่องฟูมากที่สุด ในอิตาลี ในช่วงศตวรรษที่ 16 ซึ่งก็จะมีทั้งการแสดงแบบ commedia dell'arte ซึ่งเป็นการแสดงที่กลุ่มนักแสดงจะสวมหน้ากาก และแต่งบทเจรจาขึ้นมาสดๆ จากเค้าโครงเรื่องเดิมที่มีอยู่ การแสดงตลก และละครใบ้

ส่วนในอเมริกา จุดกำเนิดของการแสดงตามท้องถนนเริ่มขึ้นตั้งแต่การเรียกร้องเพื่อที่จะแยกตัวออกมาจากการปกครองของอังกฤษ จึงทำให้เกิดมีการสร้างเพลงบาลลาด (ballad) ซึ่งเป็น

เพลงที่มีเนื้อหาทางการเมือง มีการตีพิมพ์การโจมตีหรือการวิจารณ์อย่างรุนแรงแล้วนำออกมาเร่ขายในดินแดนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของสหรัฐอเมริกาโดยพวก "streetsingers" ส่วนผู้ให้ความบันเทิงตามท้องถนนก็มีแพร่หลายมากขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการแสดงในรูปแบบของ "showboat" ซึ่งเป็นเรือที่มีการแสดงแล้วล่องไปตามแม่น้ำมิสซิสซิปปี คณะละครเร่ คณะละครสัตว์ที่เดินสายไปตามเมืองเล็กๆ และคณะขายยาเร่ ส่วนในช่วงหลังศตวรรษที่ 19 เริ่มมีการอพยพเข้ามาของคนทางฝั่งยุโรป ทำให้รูปแบบในการให้ความบันเทิงตามท้องถนนแล้วรรับเงินรางวัลจากผู้ชม (busking) เริ่มปรากฏให้เห็นอยู่ตามถนนในเมือง เช่น วงดนตรีของชาวเยอรมัน และนักดนตรีชาวอิตาลีที่เล่น "hurdy-gurdy" ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีคล้ายไวโอลินแต่มีปุ่มคล้ายคีย์บอร์ดให้กด พวกเขา มักจะแสดงอยู่ตามท้องถนนของนิวยอร์ก ต่อมาในช่วงปี 1940 นักร้องตามท้องถนนกลายเป็นสัญลักษณ์ของความน่าสงสารและความน่ารังเกียจ ส่วนใหญ่จะใช้ความพิการมาเป็นจุดขายมากกว่าการแสดงทักษะและฝีมือทางดนตรี ซึ่งทำให้คนส่วนใหญ่มองพวกเขาว่าเป็นขอทานมากกว่า กระทั่งในปี 1950 คนหนุ่มที่เป็นพวกคนไร้บ้าน ยากจน และไร้งานทำมักจะมารวมตัวกันอยู่ตามท้องถนน เช่น ใน Haight-Ashbury ณ เมืองซานฟรานซิสโก ใน Greenwich Village ณ เมืองนิวยอร์ก และตามศูนย์กลางของเมืองต่างๆ การรวมตัวของพวกเขามีจุดประสงค์เพื่อการเมืองและการประท้วงสังคมโดยใช้กีตาร์และเสียงเพลงโฟล์ค (folk song revival) เป็นสื่อ พวกเขามักจะมาแสดงอยู่ตามสวนสาธารณะหรือตามมุมถนนต่างๆ และเมื่อฝูงชนรวมรวบเข้ามาพวกเขาก็จะส่งหมวกไปให้เพื่อขอเงินแลกเป็นค่าอาหารและที่พัก จบจนกระทั่งปี 1960 เป็นช่วงของสงครามเวียดนาม มักจะมีผู้คนมารวมตัวกันร้องเพลงอยู่ตามท้องถนนเพื่อประท้วงการทำสงครามของรัฐบาล ซึ่งจากรากฐานของการมาแสดงความหวัง และสีสันที่เกิดขึ้นบนท้องถนนนี้ถือเป็นสิ่งที่ทำให้คนรุ่นใหม่ นำทักษะและจินตนาการที่พวกเขามีมาปลดปล่อยตามท้องถนน

การร้องเพลง/เล่นดนตรีตามท้องถนน ถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการแสดงตามท้องถนน (street performance/busking) ที่ได้รับความนิยมในการแสดงสูงที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการเล่นแอมเมอร์ ดัลไซเมอร์ (hammer dulcimer) ตลอดจนการบรรเลงดนตรีด้วยแก้ว (glass music) หรือการเล่นดนตรีหลายๆ ชิ้นได้โดยคนๆ เดียว (one man bands) หรือรูปแบบอื่นๆ อีกมากมาย ซึ่งนักดนตรีเหล่านี้ก็จะแสวงหาสถานที่ต่างๆ เช่น บาทวิถี สวนสาธารณะ ตลาดนัด ฯลฯ เพื่อทำการ "เปิดหมวก" จากนั้นพวกเขาก็จะสร้างสีสันและความบันเทิงให้กับท้องถนน "นักดนตรีเปิดหมวก" ที่มีชื่อเสียงก็อย่างเช่น Jimmy Buffett, Blind Lemon Jefferson, Rick Roberts แห่งวง Firefall, Judy Collins, Tracy Chapman, Bob Dylan, Robert Johnson และ Woody Guthrie ฯลฯ (อ้างใน <http://www.buskercentral.com>)

เมื่อพูดถึงวัฒนธรรมดนตรีข้างถนนในสังคมไทย คงต้องย้อนไปถึงเพลงพื้นบ้านภาคกลาง ชนิดหนึ่งที่เรียกกันว่า “เพลงขอทาน” ซึ่งเป็นเพลงที่นำเนื้อหาเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ เช่น พระรถ-เมรี ขุนช้าง ขุนแผน ฯลฯ มาร้องในลักษณะทำนองเฉพาะตัว ซึ่งศิลปินเพลงขอทานที่เราเคยได้ยินชื่อ ก็ อย่างเช่น ยายลำอาง เลิศถวิล ในยุคต่อมาดนตรีและการแสดงข้างถนน อยู่ในชื่อของดนตรี “เปิดหมวก” ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากเพลงแบบ “street song” ที่ถูกนำมาเผยแพร่ในรูปแบบของ สารคดีและแผ่นเสียงที่ตกมาถึงเมืองไทยในสมัยที่ทหารจีไอ² เข้ามาตั้งฐานทัพในไทย ซึ่งศิลปินที่ เดินตามแนวทางนี้ก็อย่างเช่น อิทธิพล วาทะวัฒน์ หรืออืด พุดบาท พิบูลย์ศักดิ์ ละครพล และ กลุ่มดนตรี “มาซารี” วงคำแพง ของเตรียม ชาชุมพร นักเขียนการ์ตูนที่เสียชีวิตไปแล้ว ยุทธศักดิ์ จรัสจี จนถึงศิลปิน “เปิดหมวก” รุ่นต่อมาอย่าง ชัยพร นามประทีป หรือเลี้ยว ณ ปานนั้น (อ้างจาก เด็กใหม่ในเมือง ใน <http://www.prachatai.com> [12 ก.ค. 2548]) และภูษา ณ พัทลุง ศิลปิน “เปิดหมวก” รุ่นแรกๆ ที่ยังคงยืนหยัดเล่นดนตรีข้างถนนอยู่ ในปัจจุบันทั้งจากการเผยแพร่จากสื่อ ต่างๆ และการเข้ามาแสดงของ “นักดนตรีเปิดหมวก” ในต่างประเทศ ทำให้รูปแบบการแสดงแบบ “เปิดหมวก” ได้เป็นที่รู้จักแพร่หลายมากขึ้น และเรามักจะเห็น “นักดนตรีเปิดหมวก” มาเปิดการ แสดงตามสถานที่ต่างๆ ที่มีผู้คนพลุกพล่าน อย่างถนนข้าวสาร ตลาดนัดจตุจักร ท่าพระจันทร์ หรือ ตามป้ายรถเมล์แถวอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ฯลฯ มากขึ้น

นับตั้งแต่สังคมไทยเริ่มรู้จักนักดนตรีที่ทำมาหาเลี้ยงชีพอยู่ตามท้องถนนในนาม “นักดนตรี เปิดหมวก” ผู้ศึกษาคิดว่ามีประเด็นที่น่าสนใจอยู่ 2 ประเด็น ก็คือ 1) “นักดนตรีเปิดหมวก” จะ สามารถพัฒนาเป็นอาชีพหนึ่งของสังคมไทยได้หรือไม่ และ 2) คนในสังคมไทยส่วนใหญ่จะมองว่า “นักดนตรีเปิดหมวก” ไม่ต่างไปจากขอทานหรือวงพิท

ในประเด็นแรก “นักดนตรีเปิดหมวก” จะสามารถพัฒนาเป็นอาชีพหนึ่งในสังคมไทยได้ หรือไม่ ซึ่งจากคำว่า อาชีพ (occupation) นี้ โดยคำจำกัดความของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2548:5) ได้ให้คำจำกัดความ อาชีพ ไว้ว่า ประเภทหรือชนิดของงานที่บุคคลนั้นกระทำอยู่ ซึ่ง อาจจะ 1) เป็นงานที่ทำแล้วได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินหรือสิ่งของ ซึ่งค่าตอบแทนนั้นอาจจะจ่ายกัน เป็นรายเดือน รายสัปดาห์ รายวัน หรือรายชิ้นก็ได้ 2) เป็นงานที่ทำแล้วได้ผลกำไรหรือหวังที่จะ

² GI (Government Issue) หมายความว่า หมายถึงเข้ารับการเกณฑ์ทหาร ซึ่งเป็นคำเรียกทหารเกณฑ์ที่ถูก ส่งไปรบตามดินแดนต่างๆ เมื่อก่อนจะใช้เรียกทหารที่ถูกเกณฑ์และถูกส่งไปรบในสงครามเวียดนาม (พ.ศ. 2497- 2518) โดยที่สหรัฐอเมริกาได้เข้ามาตั้งฐานทัพในเมืองไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 และได้ถอนตัวไปในปี พ.ศ. 2519 ส่วนจังหวัดต่างๆ ที่สหรัฐเข้ามาตั้งฐานทัพก็ได้แก่ นครราชสีมา นครพนม อุบลราชธานี ลพบุรี อ. ตาคลี นครสวรรค์ อ. น้ำพอง ขอนแก่น และสนามบินอู่ตะเภา อ. สัตหีบ ชลบุรี

ได้รับผลกำไรหรือส่วนแบ่งเป็นการตอบแทน และ 3) เป็นงานที่ทำให้กับธุรกิจของสมาชิกในครัวเรือนโดยไม่ได้ค่าจ้างหรือผลกำไรตอบแทนอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งสมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบธุรกิจนั้นจะมีสถานภาพการทำงานเป็นประกอบธุรกิจส่วนตัวหรือนายจ้าง ส่วน Slocum (1966:5) ได้ให้คำจำกัดความของ อาชีพ ไว้ว่า ประเภทหรือชนิดของงานที่บุคคลทำเป็นประจำตามหลักเกณฑ์ที่เป็นไปโดยกำหนด ซึ่งงานที่ทำนี้จะเป็นงานที่ทำแล้วได้รับรายได้ไม่ว่าจะเป็นค่าจ้าง เงินเดือน ค่านายหน้าอย่างสม่ำเสมอ จากคำจำกัดความข้างต้นนี้ พอที่จะสรุปได้ว่า อาชีพตามแง่มุมทางเศรษฐศาสตร์นั้น หมายถึง ประเภทหรือชนิดของงานที่บุคคลกระทำเป็นประจำ เพื่อนำมาซึ่งค่าตอบแทนหรือรายได้ที่สม่ำเสมอ อันเป็นประโยชน์ต่อการยังชีพในชีวิตประจำวัน

สำหรับในเรื่องของการจัดสรรบอาชีพนั้น International Standard Classification of Occupations: ISCO-88 (1990) ได้จัดประเภทมาตรฐานอาชีพตามหลักเกณฑ์ของประเภทหรือชนิดของงาน (job) ที่บุคคลนั้นทำอยู่ และทักษะ (skill) ในการทำงาน ซึ่ง “นักดนตรีเปิดหมวก” (street musician) ถูกจัดอยู่ในสารบบอาชีพที่ให้ความบันเทิงแก่ผู้ชม (audience) ด้วยการแสดงที่น่าตื่นตาตื่นใจ น่าเพลิดเพลิน หรือเร้าอารมณ์ความรู้สึกอยู่ตามท้องถนน ส่วนในประเทศไทยนั้น กรมการจัดหางาน (2538) ได้จัดประเภทมาตรฐานอาชีพตามเกณฑ์ ISCO-88 แต่ทว่า “นักดนตรีเปิดหมวก” ก็ไม่ได้ถูกจัดให้อยู่ในสารบบอาชีพแต่อย่างใด เพียงแต่กำหนดไว้ว่าเป็นคนทำงานที่ระบอาชีพไม่ได้หรือมีคำอธิบายทางอาชีพไม่ชัดเจนเพียงพอ จากที่กล่าวมาข้างต้นทำให้สรุปได้ว่า ในต่างประเทศอาชีพ “นักดนตรีเปิดหมวก” ถือเป็นอาชีพหนึ่งที่ถูกจัดอยู่ในสารบบอาชีพแต่ในสังคมไทยยังไม่ได้มีการจัดระบบให้อยู่ในสารบบทางอาชีพแต่อย่างใด

ในมุมมองทางสังคมวิทยานั้น มองอาชีพ แตกต่างไปจากมุมมองทางเศรษฐศาสตร์ กล่าวคือ International Encyclopedia of the Social Sciences (1968:245) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า อาชีพ หมายถึง กิจกรรมใดๆ ก็ตามที่บุคคลกระทำอย่างต่อเนื่องเพื่อหารายได้มาใช้ในการยังชีพ และกิจกรรมที่กระทำนี้ยังเกี่ยวเนื่องไปถึงการกำหนดขอบข่ายในสถานภาพทางสังคมด้วย ส่วน Hall (1969:5) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า อาชีพ คือการแสดงบทบาททางสังคมของสมาชิกวัยผู้ใหญ่ การแสดงบทบาทนี้จะส่งผลต่อการดำรงชีวิตทั้งทางสังคมและทางเศรษฐกิจไม่ว่าจะโดยตรงและ/หรือโดยอ้อม จากคำนิยามดังกล่าวข้างต้นนี้ พอจะมองเห็นได้ว่าอาชีพมิได้เกี่ยวข้องกับรายได้แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับเรื่องราวทางสังคมด้วย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสถานภาพทางสังคม (social status) หรือบทบาททางสังคม (social role) เป็นต้น

ส่วนใน Encyclopaedia of the Social Sciences (1956:424) ได้กล่าวถึงเรื่องอาชีพไว้ว่า แม้ว่าคำๆ นี้จะมีผู้ให้ความหมายต่างกันไปเพียงใดก็ตาม แต่ทุกอาชีพจะเกี่ยวข้องกับลักษณะ 3

ประการดังต่อไปนี้ คือ 1) เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานที่ใช้กำลังและ/หรือสมอง 2) เป็นกิจกรรมที่ทำแล้วได้รับผลตอบแทนเพื่อนำมาใช้ในการดำรงชีวิต และ 3) อาชีพหนึ่งๆ มักจะถูกติดอยู่กับเกียรติภูมิ (prestige) ทางสังคมเสมอ จากที่กล่าวมาข้างต้น เราพอที่จะสรุปเกี่ยวกับประเด็นนี้ได้ว่า ถ้าเราพิจารณาว่าอาชีพที่บุคคลกระทำนั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับการใช้แรงงานและ/หรือสมองรายได้ และเกียรติภูมิ ซึ่ง “นักดนตรีเปิดหมวก” ในต่างประเทศได้ถูกยกย่องว่าเป็นผู้ที่มีฝีมือ มีความรู้ ความเชี่ยวชาญทางดนตรี และมีความคิดสร้างสรรค์ และ “นักดนตรีเปิดหมวก” ส่วนใหญ่มักจะมีใบอนุญาต (licensing) ในการทำงานตามสถานที่สาธารณะต่างๆ แต่ในสังคมไทย “นักดนตรีเปิดหมวก” จะสามารถพัฒนาฝีมือ ความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญทางดนตรี และความคิดสร้างสรรค์จนสามารถที่จะพัฒนาขึ้นเป็นอาชีพใหม่ในสังคมไทยเหมือนกับอาชีพ “นักดนตรีเปิดหมวก” ในต่างประเทศได้หรือไม่?

ส่วนในประเด็นที่สองที่มองว่า คนส่วนใหญ่มักจะมองว่า “นักดนตรีเปิดหมวก” ไม่ต่างไปจากขอทานหรือวณิก มองการเล่นดนตรีข้างถนนเป็นของผู้ขาดรายได้ประทังชีวิต ตัวอย่างเช่น

“อาชีพขอทานกับ ‘นักดนตรีเปิดหมวก’ ก็ไม่แตกต่างกัน ‘นักดนตรีเปิดหมวก’ ก็คือขอทานเอาหมวกแทนขันแค้ให้ได้เงิน ทำอะไรก็ได้แค้ให้ได้เงินมาแต่ใช้ดนตรีเป็นสื่อ” (สัมภาษณ์สุกรี เจริญสุข, ผู้อำนวยการวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 18 ธันวาคม 2549)

“ผมมองว่า ‘นักดนตรีเปิดหมวก’ มันก็ยังคงอยู่ในคำว่าขอทานอยู่ดี อาจจะเป็นขอทานชั้นผู้ใหญ่ ดูดีขึ้นมาน้อย” (อ้างใน <http://www.pantip.com/cafe/chalermthai/topic/A5014896/A5014896.html> [3 ม.ค. 50 12:59:42])

“ ‘นักดนตรีเปิดหมวก’ ถ้าเรียกขอทานนี้แรงไป เรียกวณิกจะดีกว่า เขาก็ไม่ได้มาขอเงินอย่างเดียว เขายังเอาเสียงดนตรีมาแลกนะ ผมเดินผ่านทำน้ำนันทที่ไรเจอคนตาบอดมานั่งเป่าขลุ่ยผมก็ยืนฟังนะ เพราะดี” (เฟิ่งอ้าง, [9 ม.ค. 50 11:22:31])

ซึ่งจากสองทัศนะแรกจะมองว่า “นักดนตรีเปิดหมวก” ก็ไม่ต่างไปจากขอทาน ส่วนในทัศนะสุดท้ายมองว่า “นักดนตรีเปิดหมวก” กับวณิกก็ไม่แตกต่างกัน

ซึ่งตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของคำว่า “ทาน” (524) ก็คือ การให้ สิ่งที่ให้มักหมายถึงเงินและสิ่งของที่คนให้แก่คนยากจน เป็นการให้ฝ่ายเดียว โดยไม่ได้รับของตอบแทน และให้ความหมายคำว่า “วณิก” (2546:1052,1053) ไว้ว่า เป็นคน

ขอทานโดยร้องเพลงหรือตี ดี้ ตี เป่า ให้ฟัง และให้ความหมายคำว่า “ขอทาน” (2546:171) ไว้ว่า เป็นคนขอเงินหรือสิ่งของเลี้ยงชีพ หรือหากินทางขอสิ่งของที่ผู้อื่นให้ ซึ่งถ้ามองจากความหมายทั้งสองนี้จะเห็นได้ว่าวณิกจะนำเสียงเพลงมาแลกกับเงิน ส่วนขอทานก็จะขอเพียงฝ่ายเดียว ในกรณีของ “นักดนตรีเปิดหมวก” นี้ แน่นนอนว่าพวกเขาต่างจากขอทาน แต่กับวณิก ถ้าจะมองโดยความหมายก็อาจจะไม่แตกต่างกัน แต่สิ่งที่ต่างก็คือ พวกเขาทำงานเพื่อแลกกับเงิน โดยมีสินค้าที่มาแลกเปลี่ยนก็คือ ความบันเทิงหรือความสนุกสนาน พวกเขาต้องใช้ความสามารถ ความเชี่ยวชาญทางดนตรี และความคิดสร้างสรรค์เพื่อให้ผู้ชมเกิดรอยยิ้มและความประทับใจสูงสุด และสิ่งที่ตอบแทนจากความประทับใจหรือความพึงพอใจนั้นก็คือเงินรางวัลนั่นเอง ซึ่งจะได้มากหรือน้อยก็แล้วแต่ความพึงพอใจของผู้ชม แต่ทว่า “นักดนตรีเปิดหมวก” จะสามารถทำให้คนในสังคมส่วนใหญ่ได้เห็นว่าพวกเขาแตกต่างจากขอทานหรือวณิกได้มากน้อยเพียงใด?

ถึงแม้ว่าในสังคมไทย “นักดนตรีเปิดหมวก” จะยังมีได้พัฒนาเข้าสู่ระบบอาชีพและยังถูกมองว่าไม่ต่างไปจากวณิกและขอทาน แต่ก็ยังมี “นักดนตรีเปิดหมวก” จำนวนหนึ่งที่ทำงานหาเลี้ยงชีพอยู่ตามท้องถนนหรือตามย่านชุมชนใหญ่ๆ หรือตามป้ายรถเมล์ที่มีผู้คนพลุกพล่าน ฯลฯ อย่างไรก็ตาม “นักดนตรีเปิดหมวก” จะสามารถพัฒนาเป็นอาชีพหนึ่งของสังคมไทยได้หรือไม่ และคนในสังคมจะยอมรับพวกเขาว่าไม่ใช่วณิกหรือขอทานได้มากน้อยเพียงใด จึงทำให้การศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษามีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาโลกของ “นักดนตรีเปิดหมวก” ที่ทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยการเล่นดนตรี “เปิดหมวก” จากสายตาหรือมุมมองของพวกเขาเองซึ่งถือว่าเป็น “คนใน” เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เจาะลึก การศึกษาในครั้งนี้จึงดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เพราะว่าการวิจัยเชิงคุณภาพนี้จะเปิดโอกาสให้ผู้ศึกษาได้ร่วมรับรู้และร่วมทำความเข้าใจโลกของ “นักดนตรีเปิดหมวก” ไม่ว่าจะเป็นการให้ความหมายต่อสิ่งต่างๆ ความรู้สึกนึกคิด อารมณ์แรงจูงใจที่เกิดขึ้นในโลกของพวกเขาได้อย่างแท้จริง ซึ่งในสายตาหรือมุมมองของ “คนนอก” พวกเขาก็ไม่ต่างไปจากขอทานที่มายืนร้องเพลงรอให้คนเดินผ่านไปผ่านมาโยนเศษสตางค์ให้ ทำไมพวกเขายังทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยการเล่นดนตรีแบบ “เปิดหมวก” ทั้งๆ ที่ในสังคมไทยอาชีพนี้ก็ยังมีได้มีการยอมรับให้เป็นอาชีพแต่อย่างใด ดังนั้น การศึกษาในครั้งนี้จะช่วยทำให้เข้าใจโลกของ “นักดนตรีเปิดหมวก” อย่างลึกซึ้งว่าทำไมพวกเขาจึงเลือกเส้นทางสายนี้

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

การศึกษาโลกของ “นักดนตรีเปิดหมวก” ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์โลกของ “นักดนตรีเปิดหมวก” ว่าบุคคลตัดสินใจอย่างไรที่จะประกอบอาชีพ มีช่องทางหรือเงื่อนไขใดที่เอื้อให้พวกเขาตัดสินใจเข้าสู่อาชีพ และเมื่อได้เข้าสู่ชีวิตการทำงานแล้วจะต้องเรียนรู้ทักษะในการทำงานและปรับตัวอย่างไรบ้าง มีอุปสรรคหรือข้อจำกัดอะไรบ้างในการทำงาน และการยึดมั่นผูกพันต่ออาชีพ “นักดนตรีเปิดหมวก” นอกจากนี้ยังวิเคราะห์ถึงสถานการณ์ที่ศิลปินทุกประเภทจะต้องเผชิญและบีบบังคับให้ต้องเลือกระหว่าง “ศิลปะ vs. การค้า” ซึ่งศิลปินจะมีวิธีการจัดการกับมันอย่างไร

ขอบเขตของการศึกษา

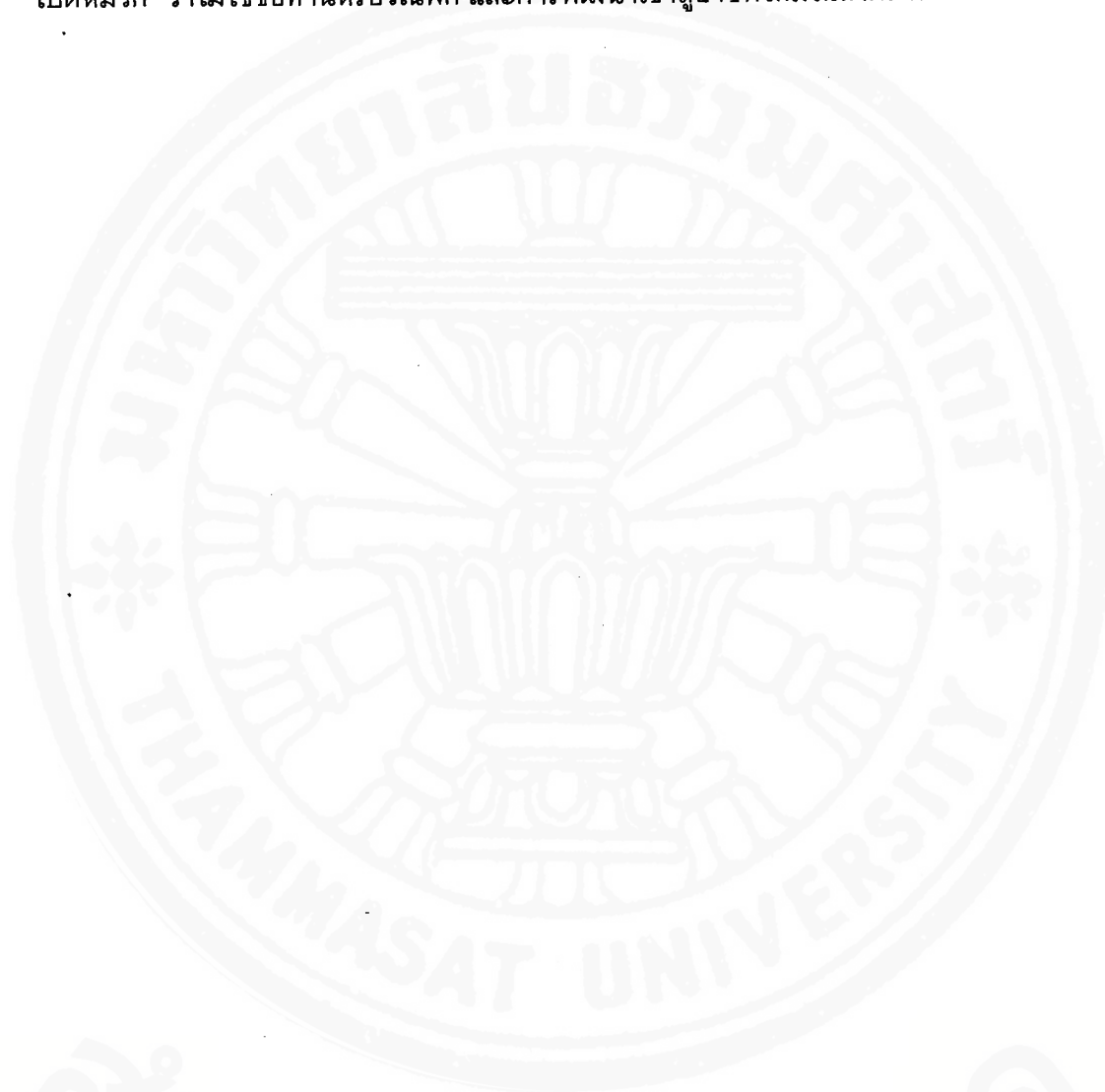
การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงคนที่ประกอบอาชีพ “นักดนตรีเปิดหมวก” โดยยึดหลักตามการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เจาะลึกและถูกต้อง และศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างที่ทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยการเล่นดนตรี “เปิดหมวก” จำนวน 7 คน เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างในกระบวนการเข้าสู่โลกของ “นักดนตรีเปิดหมวก” โดยเข้าไปขอรับความร่วมมือในการให้ข้อมูลที่เป็นจริง จากนั้นจึงใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) เพื่อที่จะได้เข้าถึงข้อมูลเชิงลึก ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะถูกนำมาเป็นข้อมูลหลักในการวิเคราะห์ต่อไป แล้วอาศัยกรอบแนวคิดเชิงปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์มาวิเคราะห์และตีความข้อมูลจริงที่เก็บมา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อทราบถึงกระบวนการเข้าสู่โลกของ “นักดนตรีเปิดหมวก” ทราบถึงการเรียนรู้ การปรับตัว และการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะทำงาน รวมถึงการเรียนรู้ทักษะ ประสบการณ์ ความคิด และวิธีการปฏิบัติในการประกอบอาชีพของ “นักดนตรีเปิดหมวก” จากประสบการณ์และมุมมองของพวกเขาเอง

2. เพื่อเพิ่มพูนความรู้จากการนำทฤษฎีทางสังคมวิทยามาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ทำความเข้าใจโลกของ “นักดนตรีเปิดหมวก”

3. เพื่อช่วยเปิดมุมมองใหม่ๆ ของคนในสังคมโดยทั่วไปต่อการยอมรับ “นักดนตรีเปิดหมวก” ว่าไม่ใช่ขอทานหรือวณิพก และการพัฒนาเข้าสู่อาชีพใหม่ในสังคมไทย



ชำนาญ หอสมุด